

פסיקה ודרכיה

מאת הרב חיים דוד הלוי

יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים י"ז). ודרשו רבותינו בספרי: אפילו גראין בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שגזע להם. מחלוקת הראשונים בהבנת דברי רבותינו ידועה ומפורר סמת. יש שהבינו שהדבר אך נראה בעיניך כטעות ונדמה לך שאמרו על ימין שמאל ועל שמאל ימין, ואליבא דאמת אין זה אלא שאתה הטועה, אך יש מגדולי הראשונים שהבינו, שאף אם ברור לך הדבר, שבית הדין טועין בהחלט, געפי"כ חייבה תורה לשמוע להוראתם ולעשות מצוותם, "ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג איש נקי זה, אלא תאמר כך צווה אותי האדון המצוה על המצוות... ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו" (הרמב"ן שם).

השאלה העקרונית מפורסמת. הכיצד? הרי ייתכן שבית-דין שטועים בבירור בהוראה מ- כויימת תיחשב כהלכה פסוקה במידה שאסור לסור מהוראתם ימין ושמאל? והנזק העתיד ל- היגרם כתוצאה מעבירה זו, להיכן נעלם? והלא כל מצוות התורה ניתנו "לטוב לנו כל הימים" (דברים ו', כ"ד). ושמא יעלה על הדעת להורות לצוות רפואי בבית-חולים, דרך משל, להישמע ללא סייג להוראות הרופא הראשי, ללא כל אפשרות לסור מהוראתו ימין ושמאל, גם כ- אשר ידוע להם בבירור גמור שטיפול מסוים במקרה מסוים נושא בחובו מוות?

אחד מסממני המאבק במערכות "דת ומדינה" בשנה החולפת, היה הוויכוח הנוקב בדרכי ה- פסיקה ההלכתית. לוויכוח נסחפו רבנים גדולי תורה, שרים וחברי כנסת, אישים, עתונאים, ואפילו קוראים במכתביהם למערכות עתונים. הכל יודעים מגירסא דינקותא שיש בית- שמאי המחמירים ובית-הלל המקילים, והוכיחו בעט ביקורתם את רבני ודייני ישראל המ- מאנים כביכול ללכת בדרכי בית הלל. יש שאף ניסו להורות הוראה ממש לחכמי התורה מעל דפי העתונות כיצד עליהם לפסוק. דומני שלא היתה תקופה בחיי עם ישראל כתקופתנו, שבה הרבו המוגי העם להתערב בדרכי פסיקת הלכה, מבלי שאיש יעלה על דעתו שאפילו תלמידי-חכמים שתורתם אומנתם אינם מעיזים לפסוק הלכה בקלות דעת ובפזיזות וכל שכן נ"י שאין עסקו במיוחד בעסק התורה, ושידי- עותיו בה במקרה הטוב ביותר הן שטחיות.

ואנו לא בפסיקת הלכה נעסוק מעל דפי עתון, אלא בהבהרת דרכי פסיקה, למען ידעו וודשים בנושא זה שאין ח"ו שיטת קולא ו- חומרא, ושכאילו יכול כל רב ופוסק להחליט בשרירות לבו לפסוק להקל או להחמיר.

נאמר בתורה: כי יפלא ממך דבר למשפט... בין דין לדין... ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר

תורה בתואר „אדון כל המעשים“, דווקא ב־מקום זה בו מצויין, כמי שמפיו יצאו הטהור והטמא הכשר והפסול כאחת, כי דבר זה אפשרי רק למי שהוא אדון „כל“ המעשים.

ולכן, לא תיתכן כמעט אפשרות של טעות בהוראת בית־דין בדברים וזשנויים במחלוקת, אם אינם מפורשים בתורה, שכן תמיד יש מקום לטמא ולטהור לאסור ולמותר, פרט לטעות מ־כורסמת המפורש איסורו בתורה, כהגדרת ר־בנותינו לגבי הוראת בית־דין שטעו „דבר ש־הצדוקים מודים בו“ (הוריות ד').

אין ללמוד חלילה מכאן שכל פסק נכון הוא במידה ויש בו מחלוקת כי הלא יש כללי פסיקה החל בש"ס, פלוני ופלוני הלכה כפלוגה, או כרב באיסורי וכשמואל בדיני, או הלכה כבבית־ראי וכדומה כללים רבים עד לכללי הוראה באחרונים ואחרוני אחרונים. אבל הכוונה היא, שכאשר בית־דין הורו הוראה מסויימת, וגר־אית בעיני המוני עם כתמוה, בחינת ימין ש־ווא שמאל, ושמאל שהוא ימין, שהתירו את האסור, או אסרו את המותר, אעפ"כ עשה ככל אשר יורוך. שמא בכלל לא טעו, והידוע לך ידוע גם להם, ובכל זאת פסקו כפי שפסקו, „שבכל דבר טומאה וטהרה מותר ואסור, כשר ופסול יש כמה פנים לכאן וכמה פנים לכאן, ואם התורה טיהרתו הוא מפני שהצדדים המר־אים פני טהרה רבים הם יותר, מן המראים פני טומאה וכן להיפך. ומטעם זה אמרו שאין ממנים לסנהדרין עד שידוע לטהר השרץ מן התורה וטעמו של דבר שאם לפעמים צריכים להוראת שעה לפסוק נגד משום עת לעשות לה' אז יכול החכם או הנביא לצרף אותן מיעוט סברות שכבר נדחו מחמת הרוב וליילך אחרי המיעוט (מדברי הרב „כלי יקר“ על הפסוק בדברים שם). ואם אמנם היתה ח"ו טעות גמורה בהוראת בית־דין שלא כיוונו להלכה (ולא היה שום שיקול המאפשר חריגה מהפסיקה המקובלת), הרי עכ"פ קיימת אותה דעת

התשובה הניצחית לשאלה זאת היא אשר השיב הר"ן בדרשותיו (דרוש י"א), „שאחר טהי"ת מסר ההכרעה אליהם, מה שיאמרו הם הוא מה שצוות ה' בדבר ההוא... והוא אמרם בנסכת חגיגה (דף ג') שמא תאמר הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין וכי' היאך אני לומד תורה, ת"ל כולם ניתנו מרועה אחד, כולם פרנס אחד אמרם מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. הנה המטהרין והמטמאין הפוסלים והמכשירים כולם אמרם משה מפי הגבורה, ואי אפשר אם לא באופן שכתבנו, כי אחרי שדברי המטמאין והמטהרין הפכים בעצמם, אי אפשר ששניהם יסכימו לאמת, ואיך נאמר שכולם נאמרו למשה מפי הגבורה, ומי איכא ספיקא קמי שמיא, אבל הענין על הדרך ש־כתבנו, שה' מסר הכרעת אלה כולם, לחכמי הדור וצונו שבמשך אחריהם ונמצא שמה שיסכימו הם בדבר מהדברים הוא מה שנצטווה משה מפי הגבורה, וגם כן נאמין שאם הסכימו היפך האמת ונדע זה על ידי בת קול או נביא, אין ראוי שנסור מהסכמת החכמים וזה הוא ענין ר' אליעזר הגדול עם החכמים כמבואר ב־רק הזהב (מסכת בבא־מציעא מ"ח).

ביאור לדבריו: תורת ה' כוללת בקרבה את כל המקרים האפשריים במציאות, מצבים שונים ומשונים, מרחקי זמן ומקום היוצרים תנאים שהזמן או המקום גרמם. את הכל חזת קורא הדורות מראש, הצופה ומביט עד סוף כל הדורות, וכלל בתורה המסורה למשה רבינו, בפסוקיה במילותיה, נתיבותיה, ואפילו בתגיה וטעמיה, כל אפשרות מצב, זמן ותנאי אפשריים וכן ניתן למצוא בה גם את האסור וגם את המותר, הטהור והטמא, הקולא והחומרא, ואין ה"ו שום סתירה, כאשר ר' פלוני אסור ור' כלוני מתיר, או אילו פוסק ראשון או אחרון מתיר, ופוסק אחר אסור, אליבא דאמת שניהם צודקים, כי לשניהם יסוד בנופה של תורה, כי „כולם פרנס אחד אמרם מפי אדון כל המעשים“, ומעניין הדבר, שרבותינו תיארו את נותן הר

לחפש קולות, טועה ומטעה. כיצד נוצרה מת-
לוקתם וכיצד נפסקה הלכה?

שלש שנים נתלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים
הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו.
יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים
חיים הן והלכה כבית הלל, מאחר שאלו ואלו
דברי אלקים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע
הלכה כמותנו, מפני שנוחין ועלובין היו (עי'
רובין י"ג). וכתב על זה הריטב"א שם: שאלו
רבי צרפת ז"ל היאך אפשר שיהיו אלו ואלו
דברי אלקים חיים. וזה אסור וזה מותר, ותירצו
כי כשעלה משה למרום לקבל התורה, הראו
לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים, ואמר שיהא
זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור,
ויהיה הכרעה כמותם, ונכון הוא לפי הפשט. ו'
בדרך האמת יש טעם סודי בדבר ע"כ.

מדברי רבותינו הנ"ל ניתן לנו ללמוד כיצד
נפסקה הלכה במחלוקת ב"ש וב"ה, וכיצד
עתידיה ליפסק הלכה בדור הזה ולדורות עולם.

„וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים
מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותם, מפני
שנוחין ועלובין היו, פירש רבינו חננאל
נוחין בהלכה, ופירש"י עלובין סבלנים. ועתה
צצה כמאליה שאלה גדולה מאד, וכי הלכה
נפסקת על פי מדותיו התרומיות של הפוסק,
האם נוחות וענותנות הם גורמים בעלי משקל
לגבי פסיקת הלכה, אין ספק שגדולה בתורה
היתה גם נחלת ב"ש וגם נחלת ב"ה, אך ש'
פסיקת הלכה תקבע עפ"י מדות טובות טעונה
ביאור.

מכאן למדים אנו דבר גדול בפסיקת הלכה,
כאשר מגיע אדם להוראה בידעת התורה וב'
הבנתה לאמיתה של תורה, כל היתר נמדד לפי
אפיו וסגולותיו הנפשיות, יכול אדם לפי אפיו
להיות „תקיף בהלכו", בלי שום כוונה מכוונת
מראש להתיר או לאסור, אך לפי סגולתו
הנפשית הטבעית, קפדן הוא ותקיף, וכטבעם
של התקיפים, הרי שאינה מצויה בו מדת ה'

מיעוט, אף כי נדחתה מהלכה, וזה סוד ככל
אשר יורוך אפילו על ימין שהוא שמאל.

והם הם הדברים שנשנו מפורש במסכת
עדיות: ולמה מוכירין דברי היחיד בין המ'
רובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין,
שאם יראה בית-דין את דברי היחיד ויסמוך
עליו, אין ביד (אחר) יכול לבטל דברי בית-
דין תבירו אא"כ גדול ממנו (פרק א' משנה
ה'). מכאן שיש מקרים שנראים לפסוק דוקא
כדעת המיעוט ולא כדעת הרוב או משום שדברי
המיעוט נראים יותר, או משום שהיא שעת
הדחק (עיי"ש בפירוש „תפארת ישראל").

וכאן נראית כל עצמת גדולתה של ההלכה
האלקית. משפט אורתי שבני אדם חוקקוהו
מוגבל הוא מטבע מהותו, בינת אנוש, ויהא זה
החכם והנבון ביותר רואה עד למרחק קצר
בלבד, ולכן מגביל הוא את השופט הפוסק,
יכול שופט בהתחשב במסבות לנצל את כל
מידת העונש או חלק זעיר ממנו, אבל מרחב
עצום כזה, על כשר ופסול, טהור וטמא, מותר
ואסור, בעת ובעונה אחת, אין למצוא אלא
בתורת ה' בלבד. מתוך ההלכה גופה, ממרחבי
שיטותיה, ומריבוי פרטי סעיפיה, יכול הפוסק
הצמוד אמנם לעקרונות המקודשים הראשונים
למצוא פתחים בהתאם למסבות העומדות ב'
פניו לדיון.

ועתה ניתן לב להבנת מחלוקת בית הלל
ובית שמאי, המחמירים והמקילים כביכול, לבל'
יעלה על הדעת שהיתה ח"ו מטרה ומגמה של
קולא וחומרא, כי כל דיון רב ומורה הוראה,
אשר יורד לחיקור דין מתוך מגמה וכוונה לחפש
מלכתחילה צדדי היתר וקולא על מנת להתיר,
הרי זה רשע, וכל היורד לדיון מתוך מגמה ו'
כוונה לחפש צדדי איסור וחומרות על מנת
לאסור הרי זה שוטה אם מזיק הוא בכך לאדם
מישראל או אף לממנו, הרי זה גם רשע.
ולכן כל המעלה על דעתו שב"ש נטו מלכת'
חילה לחפש חומרות, או שב"ה נטו מלכתחילה

ולבסוף מותר לתבוע מהמוני בית-ישראל לנהוג דרך-ארץ בחכמי התורה. מחלוקת היא לגיטימית בכל שטחי החיים לרבות בהלכה, אך התערבות המונית בפסיקת הלכה לא זו בלבד שאינה לגיטימית, אלא שגם מוכיחה על חוסר הבנה משווע בענייני דת ודין.

תנות דעתם של המוני בית ישראל. כשם שבמחלוקת ההיסטורית של בית שמאי ובית הלל זכו האחרונים, ונקבעה הלכה כמותם לדורות, כך יזכו גם בדור זה, באותן בעיות הלכיות השנויות במחלוקת, שתיקבע הלכה (לא-סור או להתיר, ואין זה יכול להיות ברור מראש בשום פנים), כתלמידי תלמידיהם של ב"ה, כאותם שעוסקים בתורה ויורדים לחיקור זין ללא מגמות מכוונות מראש, אלא מתוך היותם נוחים בהלכה, ענוותנים וסבלנים, לחוש את בעיותיהם הקשות של בני הדור הזה, שיסוריו וסבלו הם מן הקשים ביותר, אפילו בהיסטוריה של עם ישראל הקשה כלשעצמה, והשי"ת אוהב עמו ישראל, ינחה את חכמי הדור בעצתו הנכונה לכוון לאמיתה של תורה.

ענוה-הסבלנות, המביאה דרך כלל את האדם להטות אוזן קשבת לרתשי לב הזולת וייסוריו, ולכן, פסק דינו אף כי נראה הוא נכון לכאורה לפי כל המונחים ההלכתיים, הרי זה אך ורק מזווית ראייה מסויימת בלבד, או במקרה ו-בתנאים מיוחדים, אך לעולם לא יזכה אדם בעל אופי כזה שיפסקו הלכה כמותו דרך כלל ולדורות, כי כדי שיזכה אדם שתיפסק הלכה כמותו, דרושות לו, נוסף על גדולתו בתורה, עוד שתי מידות, „נוה בהלכה“, וגם זה ללא שום כוונה מכוונת מראש להתיר או לאסור, אלא שלפי סגולתו הטבעית הנוחה, הרי שהוא גם סבלן ומטה אוזן קשבת. מידות אלה מסייעות לכוון אל האמת לאמיתה של תורה, והמחונן בהן, זוכה ונקבעת הלכה כמותו לדורות עולם.

מעתה חלילה לטעון שבית שמאי היו מגי-מתיים בחומרותיהם ובית הלל בקולותיהם. ואין טעות גדולה מזאת (והלא יש גם רשימה ארוכה של הלכות מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל כידוע), אלא שמתוך ההלכה גופה וממקורותיה בלבד, ללא כל נטיה ומגמה מוקדמת, הגיעו שניהם למסקנות שונות לפי טבעם הנפשי ואופי סגולותיהם.